

Opis założeń badawczych oraz wprowadzenie w strukturę pracy

Niniejsza praca poświęcona jest problematyce ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym materialnym i procesowym. Tak zakrojony przedmiot analizy obejmuje ciekawy badawczo zespół zagadnień przynależnych nie tylko sferze prawa karnego materialnego i procesowego, ale także częściowo wyjściowej problematyce prawa prywatnego i bazowych dla tej sfery kategorii, związanych tak z samą tajemnicą przedsiębiorstwa, jak i z zasadami funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Właściwa identyfikacja znaczenia omawianych zagadnień i doniosłości kwestii ochrony właśnie tego rodzaju tajemnicy wymaga także fragmentarycznego chociażby odniesienia do dorobku nauk ekonomicznych i prowadzonych w ramach nich badań na temat znaczenia tajemnic przedsiębiorstw – zarówno z punktu widzenia interesów samych podmiotów gospodarczych, jak i całej gospodarki opartej na zasadach konkurencji rynkowej oraz wymagającej coraz bardziej zaawansowanych mechanizmów ochrony dorobku intelektualnego o użyteczności ekonomicznej, kreującego fundamenty jej innowacyjnego rozwoju.

Zasadnicza teza, wokół której zbudowano przeważającą część dalszej argumentacji i która zaważyła na sposobie podejścia do określonej w tytule problematyki oraz zdeterminowała konstrukcję pracy, bazuje na obserwacji, iż przy wyraźnej identyfikacji i stosunkowo silnej ochronie tajemnicy przedsiębiorstwa na mocy przepisów prawa karnego materialnego, dobro to nie jest bezpośrednio rozpoznawane i nie doznaje wystarczającego wsparcia na gruncie karnoprosesowym. Występująca *de lege lata* tego typu odmiennosc podejścia do tajemnicy przedsiębiorstwa w sferze prawa karnego materialnego i procesowego może przy tym rodzić istotne konsekwencje z punktu widzenia systemowej spójności ochrony tego dobra, nie wspominając już o implikacjach natury praktycznej. Brak wystarczającego zorientowania instytucji karnoprosesowych na problem doniosłości ochrony tajemnic przedsiębiorstw może powodować, że w łańcuchu prawnego zabezpieczenia tych dóbr dziedzina procesu karnego będzie wyjątkowo słabym ogniwem, wydatnie obniżając tym samym sumaryczną skuteczność ochrony prawnej budo-

wanej na innych polach. Co więcej, jak zostanie to przedstawione na przykładach konkretnych zagadnień procesowych, może dochodzić nawet do niebezpiecznych i bardzo niepożądanych sytuacji, w których podmioty zainteresowane konkurencyjnie uzyskaniem dostępu do tajemnicy cudzego przedsiębiorstwa będą starały się dokonać tego z instrumentalnym wykorzystaniem instytucji karnoprocessowych.

Biorąc pod uwagę przesłanki pozwalające w ramach postępowania karnego na wyjęcie tajemnicy przedsiębiorstwa spod wyłącznego władztwa danego podmiotu gospodarczego oraz zasady umożliwiania zapoznania się z materiałami postępowania i jego przebiegiem przez różne grupy podmiotów, można zauważyć, że proces karny może być w pewnych wypadkach sferą pozwalającą na inicjowanie przez inny podmiot, konkurencyjny, rzeczy niemożliwej do zrealizowania w samodzielny, legalny sposób, tj. doprowadzenia do wymuszenia na przedsiębiorstwie, aby podzieliło się z nim swoimi nawet najsilniej strzeżonymi tajemnicami. Stan ten kreowany przy tym może być nie tylko w konsekwencji procesowego rozstrzygnięcia wyraźnego konfliktu pomiędzy poszczególnymi dobrami, ale niekiedy także poprzez wąskie spojrzenie na instytucje karnoprocessowe, w których tajemnica przedsiębiorstwa nie jest w ogóle identyfikowana. W takim zaś wypadku można mówić o zagrożeniu nadużyciem konstrukcji postępowania karnego przez poszczególnych jego uczestników, za sprawą podejmowania przez nich działań nakierowanych nie na ochronę ich prawnie identyfikowanych interesów procesowych, lecz na osiągnięcie, za fasadą tych pierwszych, celów pozaprocesowych, niedostępnych dla nich w inny sposób. W skrajnych wypadkach może nawet dojść do paradoksalnej sytuacji, w której materialnoprawna ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa, bazująca w swojej zasadniczej płaszczyźnie na odwołaniu do zasad uczciwej konkurencji, będzie doznawała poważnego uszczerbku w postaci nieuczciwych działań konkurencyjnych, realizowanych właśnie pod szyldem aktywności karnoprocessowej. Tym samym, zamiast urzeczywistniania gwarantowanych w prawie karnym materialnym zasad ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa, instytucje karnoprocessowe mogą stać się samodzielnym i wyjątkowo niebezpiecznym instrumentem ingerencji w to dobro o kluczowym znaczeniu gospodarczym.

U podstaw doboru tematu niniejszej pracy oraz wyżej naszkicowanej ogólnej tezy leżało wiele obserwacji badawczych oraz motywacji dogmatycznych, przyjmujących w ograniczonym zakresie także postać założeń. Miały one istotny wpływ na przyjęty w niniejszej pracy punkt widzenia,

a pośrednio także na jej ostateczny obraz. Poniżej zostają przedstawione najważniejsze z nich.

Przede wszystkim, na przykładzie tajemnicy przedsiębiorstwa można zaobserwować, że o ile w polskim prawie karnym materialnym doszło do stosunkowo dobrej identyfikacji znaczenia niematerialnych składników przedsiębiorstwa, szczególnie istotnych nie tylko z punktu widzenia interesów samego podmiotu gospodarczego, ale i prawidłowości funkcjonowania całej gospodarki, opartej na zasadach konkurencyjności, o tyle dziedziną procesu karnego już w wyjściowej płaszczyźnie ma trudności z należytą regulacją zasad zaangażowania w nią podmiotów innych niż osoby fizyczne, w tym w szczególności podmiotów gospodarczych o rozbudowanej strukturze majątkowej, oraz z właściwą identyfikacją najcenniejszych dóbr takich podmiotów. Można odnieść wrażenie, że w płaszczyźnie karnoprosesowej wyjątkowo niedostrzegalna pozostaje nie tylko sama bezpośrednia kategoria tajemnicy przedsiębiorstwa, ale i wartość informacji gospodarczej oraz znaczenie posiadania do niej wyłącznego lub uprzywilejowanego dostępu. Brak tego typu spójnej systemowej ochrony może zaś powodować nadmierną i trudną do logicznego uzasadnienia łatwość ingerowania w tego typu dobra poprzez instrumenty karnoprosesowe. Jak zostanie to szerzej przedstawione w rozdziałach IV i V pracy, w imię weryfikacji nawet mało wiarygodnego doniesienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa albo w imię pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawcy chociażby drobnego przestępstwa na trwałe może bowiem zostać nadszarpnięte bezpieczeństwo najściślej nawet strzeżonych tajemnic przedsiębiorstwa, niwecząc łańcuch ich ochrony budowanej przez dany podmiot na wszelkich innych frontach. Nie starając się absolutyzować wartości tajemnicy przedsiębiorstwa, należy jednak zachować dbałość o to, aby w wypadku, gdy w postępowaniu karnym pojawia się konieczność jej punktowego uchylecia, działanie takie poparte było silną podstawą aksjologiczną oraz jednoznacznymi wskazaniem interpretacyjnymi, a nie wynikało wyłącznie ze swoistego ignorowania tej wartości prawnej – o podstawowym niejednokrotnie znaczeniu dla egzystencji danego przedsiębiorstwa. Jako rzeczywisty wyjątek, nie zaś dość swobodnie i arbitralnie traktowaną możliwość, powinno się na tym tle traktować działania polegające na wkraczaniu w ramach procesu karnego w ten immanentny składnik struktury przedsiębiorstwa. W każdym zaś wypadku w sytuacji potencjalnego konfliktu pomiędzy potrzebą ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa a rozwiązaniami karnoprosesowymi, minimalnym wymogiem powinno być uzasadnienie przyznania pierwszeństwa określone-

rozwiązaniu karnoprosesowemu. Patrząc na aktualną regulację ustawową procesu karnego, można natomiast dojść do wniosku, że istotnym problemem z punktu widzenia potrzeby ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa jest nie tyle przyjęcie w tej sferze prawa innej gradacji priorytetów, jeśli chodzi o ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa, niż ma to miejsce np. na poziomie stosunków cywilnoprawnych czy w sferze prawa karnego materialnego, ile po prostu niedostrzeżenie znaczenia tego szczególnego dobra.

Na kształt niniejszej pracy wpłynęła także chęć odniesienia się do problemu ustalenia pożądanej postaci wyjściowej reżimu ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w polskim prawie karnym materialnym. Wyrażając przekonanie o stosunkowo silnej ochronie tajemnicy przedsiębiorstwa w tej gałęzi prawa i konieczności skupienia rozważań przede wszystkim na problematyce karnoprosesowej, należy jednak zwrócić jednocześnie uwagę na pewne wątpliwości interpretacyjne, w tym także o charakterze aksjologicznym, towarzyszące funkcjonującemu *de lege lata* w prawie karnym materialnym reżimowi ochrony tego dobra. Wskazać należy przy tym, że nie tylko dotyczą one szczegółowej konstrukcji poszczególnych znamion typów czynów zabronionych ujętych w art. 23 ZNKU, ale również obejmują problem umiejscowienia reżimu ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa na tle generalnego podejścia do prawnokarnej ochrony informacji. W takim zaś wypadku na szczególne uwzględnienie zasługuje odniesienie do kwestii pożądanego charakteru relacji, jaka powinna zachodzić pomiędzy ogólnym przepisem art. 266 § 1 KK a art. 23 ust. 1 ZNKU.

Analizowanie problematyki ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w sferze prawa karnego materialnego i procesowego wymaga również w oczywisty sposób poczynienia wyjściowych ustaleń definicyjnych w zakresie samego pojęcia tajemnicy przedsiębiorstwa. Zagadnienie to kształtuje się przy tym o tyle ciekawie od strony interpretacyjnej, że wymaga podjęcia rozważań na temat możliwie spójnej i uniwersalnej systemowo charakterystyki tego pojęcia, uwzględniającej nie tylko reżim definicyjny przyjęty na gruncie ustawowym w art. 11 ust. 4 ZNKU, ale także definicję informacji nieujawnionych przyjętą na poziomie konwencyjnym w art. 39 ust. 2 TRIPS, nie wspominając już o poglądach jurydycznych i dogmatycznych prezentowanych w dziedzinie prawa cywilnego, przede wszystkim na tle wykładni art. 55¹ KC.

Odnośnie do decyzji o konkretyzacji podmiotowej niniejszej pracy, polegającej na skupieniu się na kategorii tajemnicy przedsiębiorstwa, należy wyjaśnić, iż wzięła się ona z chęci odniesienia się do tego rodzaju tajemni-

cy, którego doniosłość dla współczesnego obrazu stosunków gospodarczych pozostaje niekwestionowana i który doznaje bardzo wyraźnej identyfikacji jednostkowej na poziomie materialnoprawnych rozwiązań ochronnych prawa karnego, a także w innych dziedzinach prawa, włączając w to wyjściowe regulacje ochronne prawa cywilnego, a mimo to pozostaje niedostrzegany wprost w sferze karnoprosesowej. Co więcej, jak wskazane zostanie w rozdziale I pracy, potrzeba podwyższenia i ujednoczenia standardu ochrony tego dobra została wyraźnie podkreślona w projektowanych rozwiązaniach prawa unijnego. Kierując się tą obserwacją, starano się w toku prezentowanych rozważań dokonać możliwie wyraźnej identyfikacji przypadków, kiedy ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w postępowaniu karnym można starać się szukać pośrednio, poprzez odniesienie do innych kategorii pojęciowych i instytucji, a kiedy wymagane staje się zaproponowanie rozwiązań normatywnych wprost identyfikujących ten rodzaj dobra. Analogicznie, także w pełni świadomym założeniem badawczym było położenie zasadniczego akcentu na problematykę karnoprosesową i podejmowanie rozważań na temat ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym materialnym przede wszystkim na potrzeby wskazania kontrastu w podejściu do ochrony tego dobra pomiędzy obiema dziedzinami prawa oraz mogących z tego wynikać niebezpieczeństw.

Wskazana powyżej perspektywa badawcza została wybrana ze świadomością możliwości odpowiedniego stosowania przynajmniej części proponowanych rozwiązań także na potrzeby ochrony dóbr innych niż sama tajemnica przedsiębiorstwa. Celowo jednak zrezygnowano z zakreszenia przedmiotowych ram pracy na poziomie bardziej generalnej kategorii niż tajemnica przedsiębiorstwa, a także z rozbudowanej analizy innych rodzajów tajemnic prawnie chronionych, ponieważ mając na uwadze konieczność utrzymania rozważań w rozsądnych ramach problemowych, chciano zarazem uniknąć zarówno prowadzenia wywodu na zbyt dużym poziomie ogólności, jak i sprowadzenia pracy do postaci komentarzowego sprawozdania na temat reżimu ochrony prawnej różnych typów tajemnic. Spowodowałyoby to bowiem oderwanie rozważań od tego, co stanowi zasadnicze aksjologiczne uzasadnienie ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa i prezentowanych na tym tle postulatów – od jej wartości gospodarczej. W ocenie autora niniejszej pracy to właśnie wartość gospodarcza, osiągnięta dzięki utrzymywaniu efektów określonej pracy intelektualnej realizowanej w ramach danego podmiotu gospodarczego w poufności, stanowi ten element, który wyróżnia tajemnicę przedsiębiorstwa na tle innych rodzajów tajemnic. To ta wartość

przemawia także za potrzebą zapewnienia za pomocą określonych wskazań interpretacyjnych i propozycji *de lege ferenda* należytej identyfikacji i właściwego poziomu ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa przede wszystkim w sferze karnoprocesowej. Stąd też, mając świadomość możliwości przenikania się tajemnicy przedsiębiorstwa z wieloma innymi rodzajami tajemnicami, podkreślić należy, jak ważną rolę w systemie prawnym pełni funkcjonowanie tej pierwszej kategorii oraz sprzężonego z tym odpowiedniego reżimu jej ochrony. Inne rodzaje tajemnic, przyporządkowane poszczególnym rodzajom działalności ludzkiej, mogą bowiem inkorporować w siebie wielorakie wartości, w szerszym lub węższym zakresie nakierowane także m.in. na ochronę dóbr osobistych osób trzecich, a ich charakterystyka zazwyczaj wiąże się z ukazaniem ich przedmiotowego związku z określoną sferą aktywności profesjonalnej. Charakterystyka taka nie opiera jednak swojej istoty na tym kluczowym elemencie wyróżniającym, stanowiącym *ratio* zabiegania o określony reżimu ochrony, jakim jest właśnie wartość gospodarcza uzyskiwana dzięki utrzymywaniu poufnego charakteru danych informacji. Podkreślić należy przy tym raz jeszcze, że ten rodzaj wartości nie tylko posiada znaczenie jednostkowe, determinując niejednokrotnie kondycję majątkową i perspektywy funkcjonowania danego przedsiębiorstwa, ale ma on także swoje doniosłe znaczenie ogólne, tworząc jeden z fundamentów prawidłowego funkcjonowania i rozwoju współczesnej gospodarki.

Niniejsza praca zawiera liczne odniesienia prawnoporównawcze, podzielone na ogólne uwagi, przedstawione w rozdziale II, oraz bardziej szczegółowe odniesienia, prezentowane pomocniczo w toku szczegółowych rozważań zawartych w dalszych rozdziałach. Podkreślić należy jednak, że odwołania te mają jedynie posiłkowy charakter, stosowany miejscami głównie dla wzbogacenia argumentacji prezentowanej na poparcie określonego podejścia interpretacyjnego lub propozycji zmiany ustawowej. Niniejsza praca powstała przy wykorzystaniu metody dogmatycznej w odniesieniu do prawa polskiego i nie jest ona rozprawą o charakterze komparatystycznym.

Dokonując krótkiego wprowadzenia w strukturę niniejszej pracy, należy wskazać, iż została ona zdeterminowana przez przyjęte założenia badawcze i podporządkowanie tejom zarysowanym w powyższych uwagach.

Praca, oprócz niniejszego wprowadzenia, dzieli się na sześć rozdziałów. Rozdział I poświęcony jest analizie pojęcia tajemnicy przedsiębiorstwa. Dokonano w nim łącznego spojrzenia na definicje tego dobra funkcjonujące

w polskim porządku na mocy art. 11 ust. 4 ZNKU oraz art. 39 ust. 2 TRIPS, poddając je wspólnej interpretacji. Uzupełnieniem tej problematyki jest odniesienie do wybranych zagadnień związanych z postrzeganiem tajemnicy przedsiębiorstwa w ramach cywilistycznych rozważań na temat istoty przedsiębiorstwa i jego struktury oraz analiza projektu dyrektywy z 28.11.2013 r., połączone z przybliżeniem wyników badań ekonomicznych na temat praktycznego znaczenia tajemnic przedsiębiorstw – tak z punktu widzenia interesów poszczególnych uczestników rynku, jak i samej gospodarki. Jeśli chodzi o odniesienia do wybranych pojęć pokrewnych lub krzyżujących się z kategorią tajemnicy przedsiębiorstwa, to celowo nie zostały one ujęte w rozdziale I, lecz zostały włączone do nurtu rozważań poświęconych reżimowi ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym materialnym i procesowym, prezentowanych w rozdziałach III–V.

W rozdziale II przedstawiono porównawcze omówienie podstawowych zagadnień dotyczących ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie niemieckim, amerykańskim, angielskim i francuskim. Uwagi zaprezentowane w tym rozdziale mają charakter ogólny i wprowadzający. Ich uzupełnieniem pozostają partykularne odniesienia komparatystyczne prezentowane w toku rozważań towarzyszących analizie rozwiązań materialnoprawnych i procesowych zawartej w dalszych rozdziałach pracy.

Rozdział III obejmuje analizę wybranych aspektów problematyki ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym materialnym. W ramach tej tematyki skupiono się przede wszystkim na trzech grupach zagadnień. W pierwszej kolejności omówiona jest kwestia samodzielności regulacji karnych przepisów art. 23 ust. 1 i 2 ZNKU na tle całości przepisów tej ustawy. Druga grupa zagadnień dotyczy wykładni znamion typów czynów zabronionych ujętych w przepisach art. 23 ust. 1 i 2 ZNKU. Trzecia i ostatnia poświęcona jest problemowi umiejscowienia systemowego karnoprawnej ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa na tle ogólnej regulacji ochrony informacji, w tym przede wszystkim kodeksowej regulacji art. 266 § 1 oraz art. 267 § 1 KK. Przy tym raz jeszcze należy podkreślić, że o charakterze i rozpiętości rozważań prowadzonych w tym rozdziale zadecydowała przyjęta perspektywa badawcza, w ramach której odniesienie do rozwiązań materialnego prawa karnego służy wyjściowo zwróceniu uwagi na stopień ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w tej sferze prawa, kontrastujący z brakiem bezpośredniej identyfikacji tego dobra w dziedzinie procesu karnego.

Najszerzej analizowaną problematykę ujęto w rozdziałach IV i V pracy, które łącznie zostały poświęcone zasadniczym dla niniejszej pracy zagadnie-

niom ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa w prawie karnym procesowym. Rozdział IV poświęcony został analizie warunków, pod jakimi tajemnice przedsiębiorstwa mogą zostać wyjęte spod wyłącznego władztwa danego podmiotu gospodarczego na potrzeby prowadzonego postępowania karnego. Rozdział V obejmuje natomiast rozważania na temat dostępności tak pozyskanych informacji poufnych przedsiębiorstwa dla poszczególnych grup podmiotów korzystających z dobrodziejstwa zasady jawności wewnętrznej oraz zewnętrznej postępowania. Oba rozdziały pozostają ze sobą w ścisłym związku, jednak celowo zostały one ujęte jako dwie oddzielne jednostki redakcyjne, aby uniknąć tworzenia pojedynczego rozdziału, którego objętość bezwzględnie dominowałaby nad całą pracą. Z uwagi na brak bezpośredniej identyfikacji tajemnicy przedsiębiorstwa w przepisach Kodeksu postępowania karnego, rozważania zawarte w obu tych rozdziałach obejmują zarówno analizę rozwiązań funkcjonujących na gruncie obowiązującego stanu prawnego pod kątem możliwości ich mniej lub bardziej pośredniego wykorzystania na potrzeby ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa, jak i przedstawienie wskazań *de lege ferenda*, poświęconych już konkretnie problemowi ustawowego zidentyfikowania tego dobra na gruncie karnoprocesowym oraz pożądanemu poziomowi jego ochrony. Z tego też względu prezentacja zagadnień w tych rozdziałach z jednej strony wymagała szerokiego podejścia badawczego, sięgającego do istoty wielu klasycznych instytucji karnoprocesowych, z drugiej zaś strony ma ona najbardziej autorski charakter. Na marginesie można bowiem wskazać, iż w polskim piśmiennictwie brak dotąd publikacji poświęconych problematyce ochrony tego rodzaju tajemnicy w sferze karnoprocesowej.

Rozdział VI obejmuje wnioski końcowe. Zgodnie z przyjętą metodologią całość wniosków prezentowanych w pracy wyodrębniono właśnie do tego rozdziału końcowego, celowo rezygnując z wprowadzania odrębnych podsumowań w ramach poszczególnych rozdziałów.

Przygotowaniu niniejszej pracy towarzyszyła świadomość ryzyka związanego z podejmowaniem tematu, który z jednej strony odwołuje się do identyfikowanej w dogmatyce dyskusji na temat materialnoprawnego reżimu ochrony tajemnicy przedsiębiorstwa, podejmowanej przede wszystkim na gruncie analizy rozwiązań zawartych w art. 23 ZNKU, z drugiej jednak strony w zasadniczym stopniu sięga po analizę rozwiązań karnoprocesowych, prezentowanych z punktu widzenia ochrony tego rodzaju dobra, a więc w ujęciu całkowicie nowym w stosunku do dotychczasowych rozważań dogmatycznych i jurydycznych na temat ochrony poszczególnych ro-

dzajów tajemnic w postępowaniu karnym. Obserwacje na temat wyraźnej bezpośredniej identyfikacji tajemnicy przedsiębiorstwa jako przedmiotu szczególnej ochrony w sferze prawa materialnego, przeświadczenie o doniosłości problematyki zapewniania możliwie daleko idącej spójności systemowej pomiędzy sferą prawa procesowego i materialnego, a także o istnieniu ryzyka wykorzystywania różnic pomiędzy prawem karnym materialnym a procesowym celem niweczenia systemu ochrony prawnej tego typu informacji, skutkowały uznaniem za celowe podjęcie próby przedstawienia właśnie tego typu opracowania.